

Ρίτσος: οι κρυφοί κώδικες του ποιήματος «Θρύλοι»

Του Eberhard Rondholz

Η Μονεμβασιά

Στο έργο του Γιάννη Ρίτσου υπάρχουν ποιήματα που συχνά αναφέρονται, με απόκρυπτο τρόπο σε γεγονότα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας, μολονότι ο ποιητής χρησιμοποιεί ως «πρώτη ύλη» κείμενα αρχαίων συγγραφέων. Ορισμένα από τα ποιήματα αυτά παραμένουν αινιγματικά για τον αναγνώστη στην πρώτη ανάγνωση. Δηλαδή: Ποιο είναι το συγκεκριμένο θέμα ή το ιστορικό γεγονός της αναφοράς, ποιος ο συγγραφέας και ποιο το κλασικό κείμενο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε; Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αντίστοιχης τεχνικής «καμουφλάζ» αποτελούν τα ποιήματα του κύκλου «Επαναλήψεις»¹⁾, που γράφτηκαν και δημοσιεύθηκαν στα χρόνια της χούντας και όπου χρησιμοποιούνται αρχαίοι μύθοι ή αρχαίες ιστορίες προκειμένου να υπαινιχθούν επίκαιρα πολιτικά γεγονότα ή σύγχρονα θέματα. Τα περισσότερα από αυτά γίνονται αντιληπτά μόνο σε δεύτερη ανάγνωση, έτσι ώστε να περάσουν απαρατήρητα από την λογοκρισία, ως ποιήματα με πολιτικό περιεχόμενο.²⁾

Ο Ρίτσος βέβαια δεν χρησιμοποιεί γι' αυτό το σκοπό μόνο θέματα από τους αρχαίους μύθους ή κείμενα αρχαίων συγγραφέων. Στον τόμο «Μονεμβασιά» παραδείγματος χάριν - φόρος τιμής στην γενέτειρα του ποιητή - υπάρχει ένα ποίημα με τίτλο «Θρύλοι», που βασίζεται σε πρόσφατα ιστορικά γεγονότα:

*«Τρία χρονικά, τρεις κώδικες. Πιότερο απ' όλα, και πρώτος, ο κώδικας της πέτρας.
Τα υπόλοιπα από στόμα σε στόμα, ως τις μέρες μας, περνώντας από θαλάσσιους δρόμους και τραχιά καλντερίμια.
Ο Θεωδωρής Κορώνης τύλιξε τη γραφή στην κερωμένη τραχηλιά, την πέρασε με ευλάβεια στον τράχηλό του σαν πετραχήλι. Εφόρεσε τη ναυτική φανέλα του από πάνω,
έκανε το σημείο του σταυρού και ρίχτηκε στα κύματα. Κακό σημάδι -λέει- ο ψόφιος γλάρος που τραμπολίζεται δίπλα του. Τι βάσανα, κυρά Βενέτα, απ' τα μαλλιά να σε τραβάν στη ρούγα με τα τρία βυσσαροούδια οι Βαρδουνιώτες*

1 Πρώτη δημοσίευση στον τόμο „Pierres, Repetitions, Barreaux“, Paris 1972

2 Την τεχνική αυτή εφάρμοσε ο Ρίτσος για πρώτη φορά στα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά. Βλ. σχετικά το όσα είπε σε μια ανέντευξη, δημοσιευμένη στο περιοδικό «Νέα σύνορα», Απρ./Ιούν. 1984, σ. 111 κ.ε. Βλ. επίσης Γι'ργος Βελυδής, «Προσεγγίσεις στο έργο του Ρίτσου» (Μελέτες για το Γιάννη Ρίτσο 7), Αθήνα 1984, σ.21, που μιλάει για την «επιβεβλημένη κρυπτικότητα και υπαινικτικότητα» στα έργα του Ρίτσου εκείνης της εποχής και την «αυτολογοκρισία» που επέβαλε το καθεστώς του Μεταξά.

έξω απ' τα τείχη να πομπεύουνε το γέροντα με τη λευκή γενειάδα, - εκεί του πήραν το κεφάλι στη βραχόπετρα, τον γδύσανε τσιτσιδι, του βάλαν την κομμένη κεφαλή στα πισινά του. Κι άντε τώρα να βρεις τη βράκα του και το φαντό πουκάμισο, το ματωμένο μαντίλι πιασμένα στις φραγκοσουκιές. Κι άντε να βρεις μες στα βαθιά πηγάδια το μυστικό των πεθαμένων που ακουμπάνε το λιγνό τους σβέρκο στις χιλιοτρύπητες διπλωμένες σημαίες, ενώ στην καστρόπορτα απ' έξω προβαίνει ο ξένος φρούραρχος κομίζοντας σ' αργυρό δίσκο τα κλειδιά της πόλης. Νικήσαμε επιτέλους -έπαιαν οι Μονοβασιώτες- κι άρχισαν να κλαίνε.»

Καρλόβασι, 18.VIII.75³⁾

Το ποίημα αυτό εμφανίζεται αρχικά αινιγματικό και δυσνόητο. Ποιο είναι το ιστορικό γεγονός στην περιπετειώδη ιστορία του πολυπόρθητου φρουρίου της Μονεμβασιάς και ποιοι είναι οι ήρωες του ποιήματος; ο Θεωδωρής Κορώνης, η κυρά Βενέτα, ο γέροντας με τη λευκή γενειάδα, ο ξένος φρούραρχος, ποιοι είναι οι Βαρδουνιώτες; Πρόκειται για υπαρκτά ιστορικά πρόσωπα, ή είναι ευρήματα του ποιητή; Και ακόμη: σε ποια «χρονικά» και σε ποιους «κώδικες» αναφέρεται ο ποιητής; Μήπως δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα; (Την γνώμη αυτή υιοθέτησε ένας Γερμανός μεταφραστής του Ρίτσου, που απέδωσε τη λέξη «κώδικες» με τον όρο „Kode“,⁴⁾ δηλαδή κρυπτογράφηση, ή κωδικοποίηση. Μια τέτοια ερμηνεία της λέξης «κώδικας» είναι όμως πολύ παρατραβηγμένη, ενώ η αλήθεια είναι πιο απλή).

Είναι σχεδόν βέβαιο, ότι το ποίημα αυτό γράφτηκε, αφού προηγήθηκε ένα αναγνωστικό ερέθισμα, όπως συνέβαινε συχνά με το Ρίτσο. Εντοπίσαμε ένα κείμενο στο οποίο αναγνωρίζουμε αρκετά από τα στοιχεία που δανείστηκε ο Ρίτσος και τα χρησιμοποίησε στο ποίημα «Θρύλοι». Πρόκειται για ένα από τα χρονικά της γενειάδας του, γραμμένο από έναν συμπατριώτη του ποιητή, τον Κωνσταντίνο Καλογερά⁵⁾. Εκεί ακριβώς λοιπόν βρίσκεται και το κλειδί του μυστηρίου, δηλαδή η ιστορία πίσω από το ποίημα. Ο ποιητής δεν ενδιαφέρεται να μας αποκαλύψει τον ιστορικό χώρο όπου διαδρα-

3 Γιάννης Ρίτσος, «Μονοβασιά», Αθήνα 1982, σ.30 κ.ε.

4 Jannis Ritsos, „Unter den Augen der Wächter“, Herausgegeben, übersetzt und mit einem Nachwort versehen von Armin Kerker, München-Wien 1989, S.93

ματίζεται το συμβάν, κι ούτε η αντιπαράθεση με το χρονικό του Καλογερά δια φωτίζει αρχικά το συγκεκριμένο πρόβλημα. Και αυτό παρά το γεγονός ότι η αντιστοιχία του ποιήματος με το χρονικό εντοπίζεται με την πρώτη ματιά:

«Τρία είναι τα χρονικά περί κτίσεως της Μονεμβασιάς...^{1ο}ν του Ταυρίνου (Τουρίνου) το πρωτότυπον του οποίου κατεστράφη από πυρκαϊάν. ^{2ο}ν της Μονής Κουτλουμουσίου του Αγίου Όρους, και ^{3ο}ν της Μονής των Ιβήρων του Αγίου Όρους»⁶⁾. Και γράφει σχετικά ο Νίκος Βέης: «Ως προς δε την διατύπωσιν του Ιβηρικού κώδικος, το γ' επ' εμοί θεωρώ αυτήν απλήν παραλλαγήν της διασκευής των δύο άλλων κωδικών...»⁷⁾.

Όμως οι κώδικες αυτοί, αυτά τα χειρόγραφα αναφέρονται στην ιστορία της κτίσης της Μονεμβασιάς (567 μ.Χ.), ενώ μάταια ψάχνουμε την αναφερόμενη πολιορκία στον 6ο αιώνα. Και είναι βέβαιο, ότι ούτε οι πολιορκίες που έγιναν από τον Γουλιέλμο Βιλλαρδουίνου (Guillaume de Villehardouin) στα 1246-48 ή από τον Ενετό Μοροζίνι (1689-1690) σχετίζονται με το ποίημα. Απ' εναντίας ο θρύλος που αφηγείται ο ποιητής στη συνέχεια, διαδραματίζεται στον καιρό του εθνοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων το 1821. Εδώ μας βοηθάει ένα βλέμμα στο χρονικό του Καλογερά, που υποκίνησε τον Ρίτσο να γράψει αυτό το ποίημα.

Τον Απρίλη του 1821 αρχίζει μια πολιορκία του φρουρίου της Μονεμβασιάς κάτω από την αρχηγία του Πρίγκιπα Καντακουζηνού, για την οποία διαβάζουμε στο Χρονικά τα ακόλουθα: «*Η αμυντική κατάσταση της φρουρίου της Μονεμβασιάς ήτο τελεία. Υπερίσπιζον τούτο 1.000 εμπειροπόλεμοι και γενναίοι μαχηταί...*»⁸⁾.

Όπως τονίζει ο Καλογεράς, τα αποθέματα τροφίμων ήταν λιγοστά και σύντομα έπεσε φοβερή πείνα, σημειώθηκαν δε και περιπτώσεις κανιβαλισμού. «...*Εις την Κατω Πόλιν όμως ήρχισεν αφάνταστος τραγωδία από την έλλειψιν τροφών. Έτσι ήρχισαν κατ' αρχάς να τρώνουν κάθε είδους χόρτου που ευρίσκετο εις τους βράχους της νησίδος και της ακροθαλασσιάς. Κατόπιν εχρησιμοποίησαν δια τροφήν των τα ακάθαρτα ζώα, σκύλους, γάτες και ποντικούς. (...) Δια την τραγωδίαν της πείνης των ανθρώπων εκείνων διηγούνται πράγματα που φαίνονται τερατώδη... Αναφέρεται υπό πλε-*

*ίστων ιστορικών ότι οι πολιορκούμενοι έφθασαν μέχρι της ανθρωποφαγίας»*⁹⁾.

Η πείνα όμως πλήττει συγχρόνως και τους πολιορκητές που ετοιμάζονται να αποχωρίσουν παρ' όλη την απελπιστική κατάσταση των πολιορκημένων Τούρκων υπερασπιστών του φρουρίου: «*Αλλά η έλλειψις τροφίμων εβασάνιζεν εξ ίσου τα πολιορκητικά στρατεύματα των Ελλήνων, με αποτέλεσμα την χαάρωσιν της πολιορκίας, διότι πολλά τμήματα είχαν εκ πείνης αποχωρήσει. (...) Έτσι η πολιορκία ... εκινδύνευε να διαλυθεί»*¹⁰⁾. «*Φοβούμαι όμως μήπως οι απ' έξω αδελφοί μας δεν έχουν το κουράγιο να κρατήσουν ολίγον ακόμη την πολιορκίαν, μήπως διαλυθούν», λέει τότε ο Σιορ Παναγιωτάκης Καλογεράς (πρόγονος μάλλον του χρονογράφου μας)*¹¹⁾, ένας από τους αρχηγούς των Ελλήνων της Μονεμβασιάς.

Και συνεχίζει: «*Είναι λοιπόν μεγάλη ανάγκη να μάθουν ότι οι Τούρκοι ετοιμάζονται να παραδοθούν... Τώρα δεν μένει τίποτε άλλο, παρά ο άγγελος που θα φέρη το κρίνο του Ευαγγελισμού εις τους πολιορκητάς αδελφούς μας, κολυμβών και αιμηφών τους Τούρκους και τα κύματα του πελάγους. Ποίος από σας θέλει να κερδίση τον στέφανον του εθνομάρτυρος και σωτήρος;*»¹²⁾

Ένας από τους Μονεμβασιώτες που έχουν εκλεγεί για την δύσκολη και επικίνδυνη αυτή αποστολή, είναι ο φαρμάς Θεόδωρος Κορώνης, σύζυγος της «πανέμορφης σεμνής Βενέτας»¹³⁾, όπως την ονομάζει ο Καλογεράς. Και παρακάτω: «*Κατόπιν ο Κορώνης λαμβάνει από τας χείρας του Καλογερά την επιστολήν εντός μιας τραχηλιάς κερωμένης, (δια να μη καταστραφεί από τα νερά της θαλάσσης), την περνά εις τον τράχηλόν του και αφού την εκάλυψε με την ναυτικήν του φανέλλαν έκαμε το σημείον του Σταυρού»*¹⁴⁾. Την νύχτα ο Κορώνης, μαζί με δύο άλλους Μονεμβασιώτες, τον Λελάκη και τον Θεοφυλάκη, πέφτουν στη θάλασσα: «*...και με μίαν βουτιάν' εχάθησαν εις τα γαλανά νερά του πελάγους... Αλλά ο κατάλευκος αφρός εις τα ήσυχα γαλανά νερά της θαλάσσης εκίνησεν την προσοχήν των Τούρκων σκοπών, του επάνω φρουρίου. Είδον τρία σώματα να προχωρούν δια την απέναντι ξηράν κατά τα λιμενάκια και τότε άγριος κανονιοβολισμός και τουφεκοβολισμός ήρχισε μαζί με κραυγές μίσους, εκδικήσεως και κατάρας. (...) Επί πλέον κακός*»

Ο Γιάννης Ρίτσος στη Μονεμβασία το 1983, μπροστά από τα «κελιά», το σπίτι όπου γεννήθηκε.

5 Κωνσταντίνος Ελλ. Καλογεράς, «Μονεμβασία. Η Βενετία της Πελοποννήσου», Αθήνα 1956 (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie. Zwanglose Beihefte zu den „Byzantinisch-neugriechischen Jahrbüchern“, Nr. 46).

6 Ο.π., σ.34

7 Ο.π., σ.36

8 Ο.π., σ.140

9 Ο.π., σ.143/144

10 Ο.π., σ.145 κ.ε.

11 Ο.π., σ.147

12 Ο.π.

13 Ο.π., σ.146

14 Ο.π., σ.147

Οι κρυφοί κώδικες...

οιωνός εμφανίζεται προ του εξηγημένου Κορώνη. Το πτώμα ενός γλάρου. Ο φλογερός πατριώτης ταράζεται 'κακό σημάδι, μурμουρίζει, Αγία Τριάδα της Χρανάπας, βάλε το χέρι σου. Παναγία Χρυσάφισσα, βοήθησέ με να δώσω το γράμμα του Σιορ Παναγιωτάκη στους αρχηγούς'»¹⁵). Στο τέλος όλα πάνε καλά: «Το πολύτιμο γράμμα ... έφτασε στα χέρια των Καπετανέων. Οι πολιορκητάι συμεμορφώθησαν με τις οδηγίες του Καλογερά. ... Και σε λίγο καιρό η Μονεμβασιά έπεφτε στα χέρια των Ελλήνων»¹⁶).

Αφού δεν κατάφεραν να εμποδίσουν την φυγή των τριών Μονεμβασιωτών πατριωτών – υπό την ηγεσία του Θεόδωρου Κορώνη-, οι πολιορκημένοι εκδικούνται με φρικτό τρόπο. Στην εκδίκηση αυτή ξεχωρίζουν ιδιαίτερα οι Βαρδουνιώτες. Ποιοι είναι αυτοί οι Βαρδουνιώτες; (τους οποίους συναντάμε σε μια γερμανική μετάφραση του ποιήματος ως Τούρκους. Πρόκειται βέβαια περί λάθους). Οι Βαρδουνιώτες ήταν εξισλαμισθέντες Αλβανοί, κάτοικοι της περιοχής των Βαρδουχωριών. Αυτοί οι Βαρδουνιώτες λοιπόν, μπροστά στην προέλαση των στρατευμάτων υπό την ηγεσία του Καντακουζηνού, κατέφυγαν στην οχυρά θέση της Μονεμβασίας. Είχαν κάθε λόγο να φοβούνται τη νίκη των Ελλήνων και προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να την ματαιώσουν. Παράλληλα το μίσος τους ενάντια στους «κιαφίριδες» ήταν ιδιαίτερα έντονο, ένα φαινόμενο που συχνά συναντάμε στους αλλαξόπιστους νεοφώτιστους. Έτσι οι Βαρδουνιώτες είναι αυτοί που σβήνουν την δίψα τους για εκδίκηση στις οικογένειες των Μονεμβασιωτών πατριωτών.

Πρώτα σέρνουν την γυναίκα του Κορώνη, την κυρά Βενέτα με τα παιδιά της στο δρόμο. «...ολίγον περαιτέρω οπίσω από τα σπίτια του Γιαννούκου παρά τον Ευαγγελισμόν εκάθητο του Κορώνη η οικογένεια. Εκεί θα σβέσωσι την δίψαν των, εις το αίμα της γυναικός του Βενέτας και των τέκνων αυτού. (...) Φθάνουσιν εις την οικίαν του Κορώνη. Παταγούσιν αι θύραι επί των τοίχων δια λακτισμάτων ωθούμεναι. Αρπάζεται από της κόμης η Βενέτα και έλκεται έξω εις το λιθόστρωτον της οδού, μαστιγούται δια του πλατέους των γιαταγάνων ενώ τα παιδιά αυτής θρηνούσι περί αυτήν πνιγόμενα σχεδόν δια των χειρών η νυπτόμενα δια των μαχαϊρών των Τούρκων.

– Επέ μας, λέγει προς την Χριστιανήν, τρομερός ο Μουλά Γιακουπάκης, επέ μας, ότι ο Καλογεράς παρεκίνησε τον άνδρα σου να πάη να μας προδώση, και σου ορκίζομαι στην πίστην μου, εις το όνομα του

Μουχαμέτ, και από κακό σπαθί να πάω, ότι δεν θα πάθης τίποτε.

– Κανείς δεν τον παρεκίνησε τον άνδρα μου! Απεκρίθη ατάραχος η Βενέτα, μόνο το κεφάλι του τον έσυρε να κάμη ό,τι έκαμε. (...) Ταύτα έλεγε, προτιμώσα τον μαρτυρικών θάνατον των τέκνων της και εαυτής η απλή Μονεμβασιώτισσα, άκαμπτος η Βενέτα»¹⁷).

Όταν τελικά ο Τούρκος φρούραρχος, ο Μουσταφά, έσωσε την κυρά Βενέτα από τους αιμοχαρείς Βαρδουνιώτες, τότε αυτοί άρπαξαν και έσφαξαν τον γέροντα πατέρα του Λελάκη (μια ακόμα σκηνή που συναντάμε στο ποίημα του Ρίτσου). «...απέσπασαν από της οικίας τον ενενηκοντούτην τυφλόν γέροντα, και λιπόσαρκον από του αργυρού πώγωνος, έσυραν έξω του τείχους και σπηρίζαντες την παλιάν κεφαλήν του επί τινος λίθου, έσφαξαν αυτόν, και γυμνώσαντες το σώμα έθεσαν προς ύβριν όπισθεν την κεφαλήν του πρεσβύτου, δι' ον η θεία πρόνοια τοιούτον ώρισε μακάριον τέλος»¹⁸).

Στις 21 Ιουλίου 1821 ο Τούρκος φρούραρχος θα συνθηκολογήσει: «Ολίγον χρόνον ύστερον εντός αργυρού δίσκου παρέδιδον τας σιδηράς της Πόλεως, και του Μενεξέ-Καλεσί κλειδας εις τον Πρίγκηπα Καντακουζηνόν...»¹⁹

Και στη συνέχεια στο χρονικό του Καλογερά διαβάζουμε για δάκρυα χαράς²⁰). Αυτά τα δάκρυα –όπως μας πληροφορεί – είναι έκφραση ανακούφισης για τη σωτηρία της Βενέτας. Διαφορετικά όμως εννοούνται τα δάκρυα, με τα οποία τελειώνει ο Ρίτσος το ποίημά του «Θρύλοι»: «Νικήσαμε επιτέλους - είπαν οι Μονεμβασιώτες - κι άρχισαν να κλαίνε». Είναι φανερό ότι δεν πρόκειται εδώ για δάκρυα χαράς, είναι σαφώς δάκρυα πένθους.

Εδώ τελειώνει η ιστορία και συγχρόνως το ποίημα. Σε πρώτη ανάγνωση το ποίημα φαίνεται ότι αποτελεί φόρο τιμής για ορισμένες ιστορικές μορφές του τόπου που γεννήθηκε και μεγάλωσε ο ποιητής. Βεβαίως και αυτό συμπεριλαμβάνεται στο ποίημα. Ξέρουμε, πόσο στενά συνδέοταν ο Ρίτσος σε όλη του τη ζωή (συναισθηματικά) με τη γενέτειρά του. Εν τούτοις, όπως ειπώθηκε στην αρχή, ο Ρίτσος συνήθιζε να χρησιμοποιεί κάθε είδους ιστορικές αναφορές για να μεταφέρει πολλά και ενίοτε πολιτικά μηνύματα. Ας πάρουμε για παράδειγμα την περιγραφή του δρόμου, που διανύει το διάγγελμα των Μονεμβασιωτών σαν μεταφορικό του τρόπου, με τον οποίο ο ποιητής μετα-

17 Ο.π., σ.150

18 Ο.π., σ.151

19 Ο.π., σ.151

20 Ο.π.

15 Ο.π., σ.148/149

16 Ο.π., σ.149

Deutsche Kurzfassung

Ritsos: die versteckten Codes im Gedicht „Thryloi“

Das Gedicht „Thryloi“ (1975) von Giannis Ritsos wirkt beim ersten Lesen eher unverständlich. Es erschließt sich erst, wenn man die Chronik der Stadt Monemvasia, der Heimatstadt des Dichters, verfasst von einem Autor namens Kalogeras, hinzuzieht. Es geht um eine Begebenheit aus dem griechischen Befreiungskrieg von 1821. Die griechischen Einwohner der Stadt sind gemeinsam mit den türkischen Verteidigern in der Festung eingeschlossen, welche von aufständischen Griechen belagert wird. Die Griechen in der Stadt wollen den Belagerern eine Information zukommen lassen und schicken zu diesem Zweck Boten aus, welche zu den Belagerern hinüberschwimmen sollen. Das Gedicht handelt von dieser Tat sowie von der Rache, welche die Verteidiger an den Familien der schwimmenden Boten nehmen. Die Frage ist, ob das Gedicht über den historischen Inhalt hinaus eine moderne politische Botschaft enthält. Denkbar wäre ein Bezug zur Lage in Griechenland während der deutschen Besetzung im II. Weltkrieg.

βιβάζει τα μηνύματά του στον αναγνώστη σε δύσκολους καιρούς ²¹).

Ποιο είναι όμως το κύριο μήνυμα του «Θρύλοι»; Και τι εξυπηρετεί στη συγκεκριμένη περίπτωση η κρυπτογράφηση; Τον καιρό που γράφτηκε το ποίημα, δηλαδή ένα χρόνο μετά την πτώση της Χούντας των συνταγματαρχών ²², δεν υπάρχει πια η ανάγκη για τέτοιου είδους «καμουφλάζ». Ενδεχομένως ορισμένες μορφές ποιητικής κρυπτογράφησης (για πολιτικούς λόγους) να χρησιμοποιούνται και σαν λυρικά παιχνίδια, να αποτελούν ποιητική τεχνική. Τι ήταν όμως το ιδιαίτερο ερέθισμα στο ιστορικό ανέκδοτο που διηγείται στο χρονικό του ο Κωνσταντίνος Καλογεράς; Και σε τι χρησιμεύει η κατεχόμενη από τους Τούρκους και πολιορκημένη από τον Καντακουζηνό Μονεμβασία σαν μεταφορά;

Μπορεί να ήθελε γενικά να μνημονεύσει μ' αυτό το ποίημα τον πατριωτισμό και την προθυμία των Ελλήνων για αυτοθυσία σε κρίσιμες στιγμές. Πιστεύω όμως, ότι ο ποιητής είχε στο νου του μια συγκεκριμένη κρίσιμη ιστορική στιγμή: μήπως πολλά περιστατικά στην ιστορία της πολιορκημένης πόλης, - δηλαδή της τουρκοκρατούμενης Μονεμβασίας - δεν μας θυμίζουν την κατεχόμενη από τους φασίστες και πολιορκούμενη από τους Αγγλοσάξονες Ελλάδα στα χρόνια του 1940; Και δεν πηγαίνει ο νους του Έλληνα αναγνώστη, που διαβάζει για την απελευθέρωση της Μονεμβασίας, στην απελευθέρωση της Ελλάδας τον Οκτώβρη του 1944; Δεν μας θυμίζουν πάλι οι ήρωες του ποίηματος, οι γεμάτοι πατριωτισμό Μονεμβασιώτες - Θεόδωρος Κορώνης, Λελάκης και κυρά Βενέτα, ο γέρος με τη λευκή γενειάδα - τους ήρωες της αντίστασης, που με πονηριά και θάρρος βοηθούν τους απελευθερωτές στην καταπολέμηση των στρατευμάτων του άξονα; Καθώς διαβιβάζουν χρήσιμες πληροφορίες στους συμμάχους, διακινδυνεύουν τη ζωή τους και πολλές φορές πληρώνουν μ' αυτήν. Και οι αιμοχαρείς Βαρδουνιώτες του ποίημάς μας, δεν θυμίζουν εκείνους τους Έλληνες δασίλογους, που έρχονται στην υπηρεσία του κατακτητή σαν μισθοφόροι τους, ίδιοι με τους εξισλαμισθέντες Αλβανούς του Καλογερά; Δεν θυμίζουν τους Γερμανοσολιάδες, τους Έλληνες βοηθούς των Ες-Ες, τους Χίτες του στρατηγού Γρίβα, που συμμετείχαν στην τρομοκρατία των ομογενών τους;

Μια τέτοια ερμηνεία - νομίζω - δεν είναι μακριά από το μήνυμα που θέλει να μεταφέρει ο ποιητής. Εξάλλου, πολλοί γέροι με λευκή γενειάδα έπεσαν θύματα της φιλεκδικίας των φασιστών και των ντόπιων βοηθών τους, κάθε φορά που δεν κατάφεραν αυτοί να πιάσουν τους ενεργούς αγωνιστές της εθνικής αντίστασης. Μήπως δεν υπήρξαν θύματα και πάμπολλα γυνα-

ικόπαιδα στα αναρίθμητα αντίποινα του κατακτητή;

Όσο για τα κλάματα στο τέλος, ταιριάζουν και αυτά με την ιστορική στιγμή της απελευθέρωσης. Δεν είχαν τότε, τον Οκτώβρη του 1944, οι Έλληνες αρκετούς λόγους για θρήνο; Πόσα θύματα στοίχισε η κατοχή στην υποδουλωμένη Ελλάδα; Και πέρα απ' αυτό, μην ξεχνάμε και τα αμέτρητα θύματα του εμφύλιου πολέμου που ακολούθησε την απελευθέρωση...

Κατά συνέπεια, θα μπορούσε να ήταν αυτό το μήνυμα του ποιητή, παρ' ότι πολλά ακόμα σημεία παραμένουν ανοιχτά. Τι - παραδείγματος χάριν - εννοείται με τον «κώδικα της πέτρας» στην αρχή του ποίηματος; Μήπως πρόκειται για ανύπαρκτο χειρόγραφο; Και η «πέτρα», μήπως είναι ο βράχος που κτίστηκε η Μονεμβασία; Και ποιο είναι, π.χ., το «μυστικό των πεθαμένων στα βαθιά πηγάδια, που ακουμπάνε το λιγνό τους σβέροκο στις χλιοστρύπητες διπλωμένες σημάιες»; Νεκρούς σε βαθιά πηγάδια - πάντως - έχουμε αρκετούς στην πρόσφατη ελληνική ιστορία ²³. Ας αφήσουμε όμως και μερικά ερωτήματα ανοιχτά...

Εδώ ασχοληθήκαμε κυρίως με το υλικό με το οποίο φτιάχτηκαν οι «Θρύλοι», εισχωρώντας στο εργαστήρι του ποιητή. Εντοπίσαμε την ιστορία πίσω από το ποίημα και αποκωδικοποιήσαμε το μήνυμα που θέλησε να μας μεταφέρει ο ποιητής, τόσο από πολιτική άποψη όσο και από ποιητική τεχνική. Ο ίδιος ο ποιητής αρνήθηκε επανειλημμένως να μας δώσει «το μίτο της Αριάδνης που θα μας έμπαζε στο βαθύ μυστικό της λειτουργίας της ποίησης» ²⁴, παρ' ότι, όπως τονίζει ο ίδιος, «αυτός θάταν ο πιο ενδεδειγμένος κι ο πιο υπεύθυνος» γι' αυτήν τη δουλειά ²⁵. «Η ποίηση», έγραψε (στην εισαγωγή της ποιητικής συλλογής «Μαρτυρίες») «στο βαθμό ακριβώς που είναι ποίηση, μας λέει πάντα πολύ περισσότερα και πολύ καλύτερα από όσα εμείς μπορούμε να πούμε γι' αυτήν» ²⁶.

Παρ' όλα αυτά, (η ίδια η εισαγωγή στις «Μαρτυρίες» το μαρτυρεί) ο ποιητής το έκρινε καμιά φορά αναγκαίο, να μας δώσει ορισμένα κλειδιά για την καλύτερη κατανόηση των ποιημάτων του. Φειδωλές πληροφορίες. «...Θα μου χρειάζονταν πολλές φορές δεκάδες σελίδες για να επισημάνω τα στοιχεία που περιλαμβάνονται μέσα σε οκτώ ή δέκα στίχους αυτών των σύντομων ποιημάτων...» έγραψε ο ποιητής, πάλι στην αναφερόμενη εισαγωγή ²⁷. Εμείς, κάνοντας αυτή την προσπάθεια με το ποίημα «Θρύλοι» - πιστεύω - δεν μειώσαμε την αξία του ποίηματος. ■

Eberhard Rondholz, Berlin

21 «Καλό προσώπειο σε δύσκολες στιγμές ο μύθος», διαβάζουμε λ.χ. σ' ένα από τα «Μονόχορδα» του Ρίτσου, μια αράδα κλειδί για τη μέθοδο καμουφλαρίσματος ποιητικών μηνυμάτων. Βλ. Γιάννης Ρίτσος, «Μονόχορδα», Αθήνα 1980.

22 Το ποίημα γράφτηκε τον Αύγουστο 1975 και πρωτοδημοσιεύτηκε στα ελληνικά το 1982.

23 Αναφέρω εδώ μόνο την γνωστή φρικαλέα ιστορία της σφαγής στο Μελιγαλά.

24 Βλ. Γιάννης Ρίτσος, «Μελετήματα», Αθήνα 1974, σ.97

25 Ο.π.

26 Ο.π.

27 Ο.π.